

## **Posudek diplomové práce Světlany Ondrouškové Lod' jako prostor střetávání života a smrti: nautická metaforika v literární moderně.**

Předkládaná diplomová práce Světlany Ondrouškové si jako svůj cíl vytkla pojednat o nautické metaforice a obraznosti v kontextu literární moderny, jež je tu v intencích konceptu tzv. dlouhé moderny Silvia Vietty pojata jako makroepocha, zahrnující časový úsek od konce 18. století do konce 20. století. O Viettovu práci *Die literarische Moderne* se však autorka opírá především v tom, že nautickou metaforiku a obraznost zkoumá na pozadí autorovy analýzy určitých obrazových polí, odpovídajících jistému „rozpoložení“ (Befindlichkeit), které Martin Heidegger v knize *Bytí a čas* charakterizoval jako „fundamentální existenciál“. Viettovu řadu vracejících se obrazů, na něž narážíme při analýze problémových okruhů procházejících literární modernou a jež jsou tak výrazem konstelace epochy moderny (kupř. obrazy propasti/hlubiny, pádu/zřícení a zániku světa, obrazy nemoci a šílenství, obrazy noci, chladu a pustiny, obrazy labyrintu), rozšiřuje autorka o nautickou metaforiku. Metaforické obrazy plavby (a k nim komplementární obrazy bouře a ztroskotání) však patří k „praobrazům“ lidské zkušenosti a setkáváme se s nimi rovněž v „předmoderních“ literárních textech. Pro téma předkládané práce z toho plyne klíčová otázka: v čem spočívá specificky moderní funkce nautických obrazů, jaké moderní „rozpoložení“ se v nich vyjadřuje? Na tyto otázky nelze ovšem odpovědět, aniž by autorka alespoň formou fragmentárních „sond“ v hrubých obrysech nenastínila proměny nautické metaforiky v literární a výtvarné tradici, sahající až do antiky. S tím však zároveň vyvstává nutnost takřka „bezbrehou“ nautickou metaforiku nějak ohraničit či „ukotvit“, jinak řečeno: najít si své vlastní téma.

Autorka zvolila tu linii, která „sleduje chápání nautického prostoru jako odlehčeného, dynamického fenoménu, který bývá alegoricky vztahován k řeči a tvořivému literárnímu snění“ (s. 49). Inspirativním východiskem jejího přístupu k nautické metaforice byl jednak Bachelardův výklad hmotné obraznosti a především Pojednání o nomádologii Deleuze a Guattariho. V intencích Bachelardovy hmotné obraznosti analyzuje diplomantka metaforický (a alegorický) potenciál moře s důrazem na jeho hydraulické vlastnosti: beztvorost, proměnlivost a ambivalenci. Jsou to právě nepředvídatelné proměny nautického prostoru a nevyzpytatelnost mořského živlu, jimiž lze metaforicky uchopit nestabilní, nezajištěnou situovanost subjektu v proměnlivém světě modernity. Autorčina úvaha nad hydraulickými vlastnostmi moře směřuje od chápání nautického prostoru jako *prostoru dění* k možnosti sledovat v literárních textech v souvislosti s materiální obrazností také *dění prostoru*, tedy k perspektivě přiřazující význam i „aktivitě a dynamice tvárnosti samotné hmoty“. Opírajíc se o

zmíněné pojednání Deleuze a Guattariho, pojímá diplomantka nautický prostor jako hladký prostor, umožňující specifický pohyb, autory označený za nomádký. Právě „směřování k nomádství“ je tou perspektivou, jež autorce nabízí možnost četby nautické metaforiky, určitou linii výkladu jejích historických proměn. V kapitole věnované symbolice lodi se výklad soustředí k postižení proměny paradigmatu nautického prostoru v souvislosti s rozvojem zámořských plaveb na příkladě Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*. Zatímco v Komenského díle zaznamenává autorka postupy reteritorializace, jež potlačují nebezpečí nomádkého pohybu a svazují jej kódem známých pojmů, teprve v romantismu, jak dokládá následující kapitola – především na příkladě Byronovy poezie – se nautická metaforika stává nositelem nomádkého pohybu radikální deteritorializace: „Z plavby po moři se tak stává hladký prostor svobody, zkušenosti, poznání a tvoření, který se vymezuje vůči tíživému prostoru pevniny rýhovaného mechanickým rytmem civilizace“ (s. 34).

Nomádký pohyb v nautickém prostoru je příkladným pohybem deteritorializace nejen v prostoru skutečném, nýbrž i v prostoru literárním. Literární řeč – řečeno s autorkou – „kromě možnosti kódovat a dekódovat, tedy existovat v rýhovaném modu, má schopnost deteritorializace, tedy zaujímání (opanování) hladkého prostoru, podobně jako tekutina rozlévající se do všech stran“ (s. 13). Ztotožnění pohybu nautickým prostorem s pohybem psaní je inspirativní pro analýzu nautické obraznosti literární moderny, jak předkládaná práce dokládá především na příkladu Franze Kafky, jehož psaní nese rysy rizomatického, nomádkého pohybu v hladkém prostoru. Diplomantčina analýza fragmentu *Lovec Gracchus* pak tento nomádký pohyb ztotožňuje se strategií proměny (metamorfózy), projevující se v přechodu mezi prostorem geografickým (biografickým) a prostorem mytickým (literárním). Přirovnání literárního tvůrčího procesu k plavbě přes moře nalézáme však již u římských básníků Ovidia, Horatia, Vergilia či Propertia, tradice spojující sílu řeči s vodním živlem sahá až ke Quintilianovi. Pro diplomantčin „komparativní“ přístup je v této souvislosti příznačný význam, který ve své práci připisuje Homérově *Odysei* i jejímu protagonistovi, jenž je hned v úvodu práce představen nejen jako první hrdina na moři, nýbrž také jako *polytropos* - muž mnoha obrátů (tropů). Jeho přívlastek podle autorky „odkazuje nejen na hrdinův životní úděl, který spočívá v neustálých zvratech, ústících v další a další putování, ale i na jeho rétorické schopnosti a konečně i na samotnou formu narativu“ (s. 11).

Celkově lze konstatovat, že diplomantka ve své práci prokázala schopnost vlastního kritického a problematizujícího přístupu, opírajícího se o důkladnou znalost jak primární tak sekundární literatury k zvolenému tématu. Základní metodu, již ve své práci – byť ne zcela důsledně – uplatňuje, by bylo možné s Doleželem označit jako „metodu cik-cak“, přecházející

od roviny teoretické abstrakce a pojmové konceptualizace k analýze konkrétních uměleckých děl, a naopak. Tento postup, umožňující pohybovat se mezi rovinou jednotlivých děl a univerzální sémiotickou úrovní, se ukazuje jako produktivní a autorka nabízí řadu inspirativních dílčích pozorování a postřehů i pěkných zobecňujících závěrů. Zde bych rád vyzdvihl kupř. pasáž, v níž diplomantka ozřejmuje význam nautické metaforiky pro romantickou senzibilitu v souvislosti s diskusí o estetické kategorii vznešena, u něhož nachází „potenciál vytvářet únikové cesty, deterritorializovat“ (s. 33). Nebo exkurs objasňující koncept dvojího způsobu myšlení ve vztahu k zobrazování světa – mytického a geografického – na příkladě homérských eposů a Vergiliovy *Aeneidy*. Zároveň však nelze přehlédnout, že výklad – jakoby svým tématem sváděný k nomádkému pohybu hladkým prostorem – je poznamenán jakousi netrpělivostí až nepokojnou těkavostí a rozbíhavostí, vedoucí k zjednodušujícím zkratkám, především tam, kde se autorka dotýká tak komplexních a složitých otázek, jakými je kupř. výklad pojmu alegorie v kontextu literární moderny (srov. s. 18-19), či funkce zapomnění v díle Franze Kafky (srov. s. 47-48). Leccos nápaditého a originálního je toliko naznačeno, aniž by byl interpretační potenciál četných fragmentárních vsuvek, exkurzí či glos v dalším výkladu a především v analýze konkrétních literárních textů rozvinut. Logika výkladu nepůsobí sice nikdy svévolně, přesto by strukturace a hierarchizace mohla a měla být zřetelnější. Přece však je za tím vším cítit poctivý a zaujatý zápas se zkoumanou látkou, zápas hledání vlastního a originálního přístupu k pojednávanému tématu.

Předkládanou diplomovou práci hodnotím jako zralou, poctivou a solidní (v nejlepším slova smyslu), originální v uchopení zvolené problematiky, v závěrech inspirativní, byť mnohdy diskutabilní. Tato diskutabilnost padá však mnohdy na vrub již naznačené nejpálčivější slabině práce: logika výkladu a argumentace trpí jistou nedůsledností, plynoucí z diplomantčiny netrpělivosti či neochoty setrvat u analyzovaného problému či textu. Přístup k primárním textům v interpretačních partiích práce zůstává převážně deduktivní, mnohdy i dobře zvolené citované pasáže slouží především k ilustraci apodiktických tezí a sledované argumentace, a nikoli jako východisko k soustředěné a důkladné analýze. Bez dostatečné opory v takovéto analýze textu pak četná, mnohdy i inspirativní tvrzení mohou oprávněně vyvolávat pochybnosti a námitky, působit dojmem efektních, avšak nedoložených či nedostatečně odůvodněných tezí.

I přes vznesené výhrady doporučuji práci k obhajobě.

V Praze dne 24.1.2014

Doc. PhDr. Petr Málek, CSc.